

Опівнічний Палац
Карлос Руїс Сафон

Трилогія Туману #2

У жахливій пожежі, що за незбагнених обставин сталася в Калькутті під час відкриття нової залізничної станції, загинуло кілька сотень дітей. Тоді вогняний привид знято розшукував близнят Бена і Шері. Їх урятував лейтенант Пік ціною власного життя. Минуло шістнадцять років, і демон знову з'явився в місті. Над братом і сестрою нависає смертельна небезпека. Що він таке і що йому від них потрібно? Щоб розгадати цю загадку, близнята мають повернутися до початку. Та спроба розворушити минуле обернеться на жорстоке відкриття, яке приголомшить їх обох, бо книгу життя часом небезпечно гортати у зворотному напрямку...

Карлос Руїс Сафон

Опівнічний Палац

Присвячую Марі Кармен

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Електронна версія зроблена за виданням:

Перекладено за виданням: Zafon C.-R. El Palacio de la Medianoche: Novela / Carlos Ruiz Zafon. - Barcelona: Planeta, 2016.

© DragonStudios LLC, 2020

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2021

Від автора

Друже читачу!

Я – один із тих, хто, читаючи, завжди пропускає вступи й передмови, оскільки волію переходити прямо до суті. Якщо це також і твій випадок, тікай негайно з цієї сторінки і з головою занурюйся у роман, що насправді тільки й варто робити. Та якщо ти з другого виду читачів (зізнаюся, що іноді я й сам такий), яких підстьобує цікавість, дозволь розказати тобі дещо про цей роман, аби, сподіваюся, допомогти зрозуміти його серед інших моїх книжок.

«Опівнічний Палац» – це другий роман, який я видав ще 1994 року і який разом із «Володарем туману», «Вересневими вогнями» та «Мариною» є частиною серії «романів для юнацтва», що їх я написав ще до «Тіні вітру». Ніде правди діти, я ніколи добре не розумів, що ж воно означає – той «роман для юнацтва». Знаю лише те, що, пишучи їх, був я значно молодшим, ніж є тепер, і що, оприлюднюючи їх, сподівався зацікавити молодих читачів у віці від дев'яти до дев'яноста років у разі, коли виконав свою роботу як слід. Це таємничі й пригодницькі історії, романи, які Хуліан Каракс із «Тіні вітру» міг би написати у своїй мансарді в Латинському кварталі Парижа, поки думав про свого друга Даніеля Семпере.

По багатьох роках недбалих видань «Опівнічний Палац» нарешті виходить у світ у тому вигляді, в якому авторові й хотілося, аби він з'явився, коли вийшов уперше. Минає кілька років, і романіст відчуває спокусу ще раз пройти загубленими слідами[1 – Алюзія до назви роману кубинського письменника Алехо Карпент'єра (укр. пер. 1978 р.; тут і далі прим. перекл.).] й виправити численні недоліки, яких рясно у ранньому творі, аби створити враження, ніби автор мав тоді більший талант, ніж насправді. Та я вважав чеснішим лишити його таким, як написав – із тими засобами та майстерністю, яку посідав у ту пору.

Одне з найбільших задоволень, що їх приносить мені ця професія протягом років, – це численні молоді читачі, які взялися за ці чотири «романи для юнацтва» й мали люб'язність написати мені, розповівши, що, переживши описані пригоди, захопилися читанням, а деякі – навіть і письменництвом.

Отже, ім, а також тим юним і не дуже читачам, які зараз уперше заглиблюються в ці романи з їхніми таємницями, щонайщиріша подяка від оповідача цих історій. Приємного читання.

Червень 2006 р. Карлос Руїс Сафон

Я ніколи не зможу забути ту ніч, коли над Калькуттою[2 – Сучасна назва, наближена до оригінальної вимови, – Колката.]сніжило. З календаря сиротинця Св. Патрика злітали листки останніх травневих днів 1932 року, залишаючи позаду один з найспекотніших місяців, які пам'ятала історія міста палаців.

День за днем ми із сумом та страхом очікували настання того літа, коли нам виповниться шістнадцять років, що означало би розлуку й саморозпуск «Човбар»[3 – Основні події роману відбуваються в індійському штаті Західна Бенгалія. Перекладач складає ширу подяку перекладачці української поезії на бенгальську мову, пані докторці Мрідулі Гош, за консультацію у відтворенні українською місцевих назв та імен і патріархові українського перекладу, пану Сергію Борщевському, за це знайомство.]сосаєті» – цього таємного клубу, що об'єднав тільки сім членів і був нашим прихистком протягом років, проведених у сиротинці. Там ми зростали, будучи самі собі родиною й не маючи інших спогадів, крім тих історій, що розповідали собі з опівночі, зібравшись довкола вогнища у внутрішньому дворіку старого покинутого будинку, який височів на розі Котн-стріт та Браборн-роуд, – напівзруйнованого домища, який ми охрестили Опівнічним Палацом. Тоді я не знав, що то був останній раз, коли я бачив район, серед вулиць якого зростав і чий чар переслідує мене до сьогодні.

З того року я більш не повертався до Калькутти, та завжди лишався вірним обіцянці, яку всі ми дали в тиші під білим дощем на берегах річки Гуглі: ніколи не забувати того, чому були свідками. Роки навчили мене складати до скарбниці пам'яті все, що сталося протягом тих днів, і зберігати листи, які я одержував з того проклятого міста і які не давали згаснути полум'ю моїх спогадів. З них я й дізнався, що наш старовинний Палац був знесений, аби на його руїнах звели адміністративну будівлю, і що пан Томас Картер помер, провівши останні роки життя у мороку після пожежі, яка назавжди затьмарила його очі.

Поволі я одержував новини про подальше зникання міського простору, в якому ми прожили ті дні. Шаленство міста, що пожирало само себе, і примара часу зрештою стерли останній слід членів «Човбар сосаєті».

Тож я, не маючи іншого вибору, мав навчитися жити з острахом, що ця історія втратиться назавжди через брак оповідача.

Іронія долі схотіла, щоб саме я, найменш вартий, найгірше обдарований для такого завдання, узявся оповісти її й розкрити таємницю, що стільки років тому нас поєднала і водночас розлучила назавжди на старовинній залізничній станції Джітерз-Гейт. Я б волів, аби комусь іншому випало врятувати цю історію від забуття, але життя вкотре показало, що мені судилося бути свідком, а не головним героєм.

Протягом усіх цих років я зберігав нечисленні листи від Бена та Рошана, нагромаджуючи документи, що проливали світло на долю кожного з членів нашого тісного гуртка, раз по раз перечитуючи їх уголос у самоті мого кабінету. Можливо, через відчуття, що доля зробила мене зберігачем пам'яті про всіх нас. А можливо, через розуміння того, що з-поміж тих семи підлітків я завжди був найнеохочішим до ризику, найменш яскравим та відважним і тому мав найбільше можливостей, аби вижити.

З таким настроєм, сподіваючись, що мене не зрадить пам'ять, я спробую ще раз пережити загадкові й жахливі події, які сталися протягом тих чотирьох палючих днів травня 1932 року.

Це буде справою нелегкою, тож я закликаю читачів бути поблажливими до мого незграбного пера, що взялося витягти з минувшини те спекотне похмуре літо в місті Калькутті. Я доклав усіх зусиль, аби відтворити ту дійсність та знов зануритись у тривожні епізоди, що мали накреслити лінію нашої невмолимої долі. А тепер мені лишається тільки зійти зі сцени й дати подіям говорити самим за себе.

Я ніколи не зможу забути переляканих облич тих молодих людей у ніч, коли сніжило над Калькуттою. Але, як мій друг Бен навчив мене завжди робити, розпочну історію від самого початку...

Повернення з темряви

Калькутта, травень 1916 р.

Трохи за північ із нічної імли виринув баркас, що здіймався над гладінню річки Гуглі, немов сморід прокляття. На носі, у тьмяному світлі, яке відкидав ледь живий ліхтар, прикріплений до щогли, можна було розгледіти загорнутого у плащ чоловіка, який натужно грів до далекого берега. Десять там, на заході, у Майдані[4 – Розлогий міський парк у Колкаті.], обрис форту Вільяма виднів з-під запони попелястих хмар у безкрайому савані світла від ліхтарів та вогнищ, який простягався скільки ока. Калькутта.

Чоловік на кілька секунд зупинився, щоб перевести дух і озирнути обрис станції Джітерз-Гейт, що геть губився в темряві, яка огортала другий берег річки. З кожним метром у глиб туману станція зі сталі й скла зливалася з іншими спорудами, заякореними в пишноті, відійшлій у забуття. Його очі блукали поміж тих нетрів мавзолеїв із мармуру, почорнілого протягом десятиліть занедбання, та оголених мурів, з яких шаленство мусонів поздирало їхню вохристу, блакитну й золотаву шкіру та знебарвило їх, мов акварелі, занурені у водойму.

Тільки певність того, що в нього лишаються хіба якісь хвилини життя, давала йому змогу продовжити путь геть від того проклятого місця, у нетрях якого він покинув жінку, котру поклявся захищати ціною власного життя. Тож тої ночі, коли лейтенант Пік вирушив у свою останню подорож до Калькутти на борту старого баркаса, кожна секунда його життя розчинялася під дощем, який розпочався на світанку.

Напружуючи всі сили, щоб догребти до берега, лейтенант чув плач двох дітей, схованих у ляллі[5 – Ляло – водостік у нижній частині трюму.]. Пік озирнувся й пересвідчився, що вогні другого баркаса миготіли заледве у сотні метрів за ним і дедалі ближчали. Він міг уявити посмішку свого невмолимого переслідувача, що насолоджувався полюванням.

Він не зважав на плач дітей від голоду й холоду і зібрав усі залишки сил, аби дотягти до берега річки, що зникала в неосяжному й примарному лабіринті вулиць Калькутти. Двохсот років було досить, щоб густі джунглі довкола Калігату[6 – Район Колкати.] перетворилися на місто, до якого ніколи не наважився вступити Бог.

За кілька хвилин з люттю руйнівного духа на місто налетіла буря. Від середини квітня й чи не до другої декади червня воно конало в лапах так званого індійського літа. У ці дні місто зазнавало сорокаградусної спеки й рівень вологості був такий, що мало не все сочилось рідиною. А протягом кількох хвилин від шалених блискавок, що перетворювали небо на піротехнічний бенкет, стовпчики термометрів миттєво могли впасти на тридцять градусів.

За запоною зливи ледь можна було розрізнити рахітичні, зогнілі дерев'яні причали, що хилиталися над водою біля берега. Пік гріб, не вгаваючи, доки не відчув удару борту об дерево рибальського причалу, і допіру тоді поквапився до дітей, що лежали загорнуті в ковдру. Коли він узяв їх на руки, плач немовлят просяк у нічну пітьму, наче кривавий слід, що веде хижака до його жертви. Пік притиснув їх до грудей і зіскочив на землю.

Крізь густу завісу води, що з люттю спадала з неба, можна було розгледіти, як другий баркас повільно наближався до берега, немов поховальний човен вікінгів. Батіг розпачу підхльоснув Піка, і він побіг у бік вулиць, що оточували Майдан з півдня, і зник у темряві тої частини міста, яку її упривілейовані європейські та британські мешканці називали білим містом.

Він плекав надію лише врятувати життя дітей, але перебував іще далеко від осердя північної частини Калькутти, де було житло Ар'ямі Бос. Лишень ця стара могла допомогти йому зараз. Пік затримався на мить і окинув зором тьмяне безмежжя Майдану у пошуках далекого світіння маленьких ліхтарів, що цяткували мерехтливими зірками північ міста. Темні вулиці, запнуті покривалом грози, були тепер його найкращим сховком. Лейтенант міцніше притиснув до себе малюків і знову рушив у східному напрямку, прагнучи укритись у тіняві палацових будівель центру міста.

Хвилю по тому чорний баркас-переслідувач пристав до причалу. Трое чоловіків зіскочили на землю й прив'язали судно. Двері рубки повільно відчинилися, і темний силует, загорнутий у чорний плащ, спустився по містках, що їх під дощем чоловіки приставили з берега. Ступивши на землю, він простяг руку в чорній рукавичці, указуючи туди, де шез Пік, і на його обличчі з'явилася посмішка, яку ніхто з тих чоловіків не побачив під зливою.

Темна й звивиста дорога, що перетинала Майдан й огинала фортецю, під ударами дощу перетворилася на болото. Пік неясно пригадував цю частину міста часів вуличних боїв, у яких брав участь під командуванням полковника Лівеліна – серед білого дня, верхи, разом з усім ескадроном, спраглим крові. Іронія долі змушувала його тепер пробігти цей відкритий простір, забудову якого у 1758 році лорд Клайв наказав зрівняти із землею, щоб гармати форту Вільяма могли безперешкодно стріляти в усіх напрямках. Але цього разу жертвою був він.

Лейтенант відчайдушно побіг до алеї, відчуваючи на собі позиркування мовчазної сторожі – єдиних нічних мешканців Майдану.

Він знав, що ніхто не постав би на його шляху, щоб напасти й спробувати зірвати з нього плащ або вихопити йому з рук заплаканих дітей. Незримі мешканці могли зачути запах смерті, що вчепилася йому за п'яти, і жодна душа не наважилась би стати на дорозі його переслідувачу.

Пік переліз через гратчастий паркан, що відділяв проспект Чоурангі, і побіг по цій головній артерії Калькутти. Велична магістраль пролягала на місці старого шляху, який майже триста років тому перетинав бенгальські джунглі у південному напрямку – до Калігату, храму Калі, від якого пішла назва міста.

Нічна юрма, що завжди з настанням присмерку вешталася по Калькутті, сховалася від дощу, і місто мало вигляд величезного базару, покинутого й брудного. Пік розумів, що стіна дощу, яка застила вид і тої глумої ночі була йому рятівним запиналом, могла розсіятися так само швидко, як і утворилася. Бурі, що з океану налітали на дельту Гангу, швидко відходили на північ або на захід, вихлюпнувши свою очисну зливу на Бенгалію і лишивши по собі тумани й затоплені смердючими калюжами вулиці, де бавилися, влізши по пояс, діти й де позагрузали двоколки, немов кораблі на мілині.

Лейтенант побіг у бік північного краю проспекту Чоурангі, відчуваючи, що ноги вже не слухаються його і що він заледве може утримувати дітей на руках. Вогні ближчих кварталів північної частини мерехтіли неподалік з-за оксамитової завіси дощу. Пік розумів, що не зможе довго витримувати узятий темп і що до дому Ар'ямі Бос ще далеко. Йому треба було перепочити.

Він спинився перевести дух, укритись під сходами старого складу тканин, мури якого були обклеєні оголошеннями, що оповіщали про розпорядження властей невзабарі знести будівлю. Він невиразно пригадував, як багато років тому проводив у цьому будинку обшук після заяви одного багатого торговця про сховану в його закамарках велику курильню опію.

Тепер же поламаними сходишками сочилася брудна вода, нагадуючи чорну кров, що ющить із глибокої рани. Місце виглядало спустошеним і покинутим. Лейтенант підніс дітей до обличчя і поглянув у приголомшені очі немовлят; вони вже не плакали, але тремтіли від холоду. Ковдра на них була геть мокра. Пік узяв у долоні крихітні рученята, сподіваючись бодай трохи зігріти їх, а сам видивлявся крізь шпарини у сходах у бік вулиць, що виходили з Майдану. Він не пам'ятав, скількох убивць найняв його переслідувач, але знав, що в його револьвері залишилося лише дві кулі – дві кулі, що їх він мав використати з усією хитрістю, на яку тільки був здатен: решту він повистріляв у тунелях станції. Він знов огорнув малих найменш промоклим краєм ковдри й на хвильку поклав їх на сухий клапоть землі, який можна було розгледіти крізь пролом у стіні складу.

Пік витяг револьвер і повільно висунув голову з-під сходинок. На півдні безлюдний проспект Чоурангі здавався примарною сценою в очікуванні вистави. Лейтенант напружив зір і впізнав смугу далеких вогнів на

протилежаючому березі річки Гуглі. Звук прискорених кроків по затопленій дощем бруківці змусив його знов відсахнутися в тінь.

Трое чоловіків виринули з темряви Майдану – тьмавого відблиску Гайд-парку, зведеного посеред тропічного лісу. Леза ножів зблискували в напівтемряві, немов срібні розжарені язики. Пік квапливо знову взяв дітей на руки й застиг, набравши у груди повітря, розуміючи, що, коли б він зараз почав тікати, ті люди вмить би кинулися на нього, наче голодна зграя.

Лейтенант знерухомів, притиснувшись до складської стіни й стежачи за трьома переслідувачами, що на мить зупинилися, відшукуючи його слід. Трое найманих убивць перекинулися кількома нерозбірливими словами, й один із них наказав іншим розділитися. Пік здригнувся, зрозумівши, що один з них, той, хто дав наказ розійтися, прямував просто до сходів, під якими він ховався. На якусь секунду лейтенант подумав, що запах його страху виведе горлоріза на цей сховок.

Лейтенант розпачливо пробіг очима по поверхні стіни під сходами в пошуку якоїсь тріщини, крізь яку можна було би втекти. Він опутився на коліна поряд з отвором, де перед тим поклав на землю дітей, і спробував натиснути на розбухлі від вологи дошки, з яких уже повипадали цвяхи. Напівзогниле дерево легко піддалося, і Пік почув повів нудотного повітря з глибини підвалу поруйнованого будинку. Він озирнувся й заледве у двадцяти метрах від сходів спостеріг убивцю з наготовленим ножом у руці.

Він огорнув дітей ще й власним плащем і поповз усередину складу. Гострий біль трохи вище коліна раптом паралізував його праву ногу. Пік обмацав її тремтячими руками й нашттовхнувся пальцями на іржавий цвях, який нещадно встромився в тіло. Ледве стримуючи крик, лейтенант ухопив холодний металевий кінчик, що стримів з рани, рвонув його із силою й відчув, як роздирається шкіра й тепла кров цідиться поміж пальців. Нудотна судома й біль на кілька секунд потьмарили його зір. Тяжко дихаючи, він знов узяв дітей на руки й натужно випростався. Перед очима простягалась якась примарна галерея із сотень високих порожніх стелажів, утворюючи химерне плетиво, що губилося в темряві. Не завагавшись і на мить, він побіг на протилежний кінець складу, вся будова якого, вже смертельно поранена, стогнала під бурею.

Коли Пік, пробігши кількасот метрів у череві того напіврозваленного будинку, знов опинився на чистому повітрі, він зрозумів, що перебуває менш як за сто метрів від Тіретта-Базару – одного з численних торгових центрів північної частини міста. Він подякував долі й рушив у бік заплутаної мережі вузьких, звивистих вулиць, що були серцем тої строкатої частини Калькутти, прямуючи до оселі Ар'ямі Бос.

Йому знадобилося десять хвилин, аби дістатися до господи останньої дами з родини Бос. Ар'ямі мешкала самотою в старовинному, бенгальського стилю будинку, що височів за дикими, густими, розбуялими за багато років на подвір'ї заростями, яких не торкалася людська рука і які надавали садибі вигляду занедбаного й недоступного. Утім, жоден мешканець північної Калькутти, району, знаного також як чорне місто, і не наслідкував переступити межі того подвір'я та заглибитися у володіння Ар'ямі Бос. Усі,

хто був з нею знайомий, цінували й шанували її не менше, ніж побоювались. На вулицях північної Калькутти не було жодного, хто б хоч раз у житті не почув про неї та її рід. Для місцевих присутність її уподібнювалась присутності якогось духа – могутнього й невидимого.

Пік побіг до брами з чорних списів, за якою починалася стежка з кущами обабіч, і поспішив до потрісканих мармурових сходів, що вели до дверей будинку. Утримуючи однією рукою дітей, він застукав кулаком у двері, сподіваючись, що гуркотіння бурі не заглушить звуку ударів.

Лейтенант кілька хвилин тримав у двері, не відриваючи погляду від порожніх вулиць позаду, пойнятий страхом будь-якої миті побачити своїх переслідувачів. Коли двері таки розчинилися, Пік обернувся досередини й на хвилю засліпився від світла каганця, тоді як голос, якого він не чув уже п'ять літ, тихо промовляв його ім'я. Пік затулив очі рукою і впізнав непроникне обличчя Ар'ямі Вос. Жінка прочитала усе в його погляді й подивилася на дітей. Тінь болю пробігла їй по лицю. Пік опустив очі.

– Вона померла, Ар'ямі, – прошепотів він. – Вона вже була мертва, коли я прийшов...

Ар'ямі заплющила очі й глибоко зітхнула. Пік зрозумів, що її найгірші передчуття, справдившись, проливались тепер у її душу, немов бризки кислоти.

– Заходь, – нарешті сказала вона, посторонившись і зачиняючи за ним двері.

Пік поквапився покласти дітей на стіл і зняти з них промоклу одєжину. Ар'ямі мовчки взяла сухі пелюшки й загорнула малюків, поки Пік роздмухував вогонь, аби їх зігріти.

– За мною женуться, Ар'ямі, – сказав Пік. – Я не можу zostаватися тут.

– Ти поранений. – Жінка вказала на рану від цвяха на складі.

– Це просто незначна подряпина, – збрехав Пік. – Не болять.

Ар'ямі підійшла й, простягнувши руку, погладила спітніле обличчя Піка.

– Ти завжди кохав її...

Пік перевів погляд на малюків і не відповів.

– Вони могли би бути твоїми дітьми, – сказала Ар'ямі. – І, можливо, тоді мали би кращу долю.

– Я вже маю йти, Ар'ямі, – промовив лейтенант. – Якщо лишуся тут, вони не зупиняться, доки не знайдуть мене.

Вони обмінялися приреченими поглядами, свідомі долі, що чигала на Піка, щойно він вийде на вулицю. Ар'ямі взяла лейтенанта за руки і міцно їх стисла.

- Я ніколи не була з тобою ласкавою, - сказала вона. - Я боялася за мою дочку, за те життя, що мала б вона поруч із британським офіцером. Та я помилялась. Гадаю, ти ніколи мені цього не пробачиш.

- Це вже не має жодного значення, - відповів Пік. - Я маю йти. Зараз же.

Пік іще на мить підійшов подивитися на дітей, яких овівало тепло вогню. Малюки поглянули на нього осяйними, усміхненими оченятами, у яких світилася грайлива цікавість. Вони були в безпеці. Лейтенант попрямував до дверей і глибоко зітхнув. Після тих кількох хвилин перепочинку тягар утоми й штрикучого болю в нозі нещадно навалилися на нього. Він до останку вичерпав сили, щоб доправити дітей до цього місця, і тепер уже й не був певен у своїй спроможності протистояти неминучому. Надворі дощ і далі перішив по заростях, і не було ніяких ознак його переслідувача чи найнятих ним шпигів.

- Майкле... - пролунав за його спиною голос Ар'ямі.

Молодий чоловік затримався, не обертаючись.

- Вона так чи інакше знала це, - збрехала Ар'ямі. - Знала це завжди, і я певна, що десь мала взаємні почуття. Це все моя провина. Не тримай зла на неї.

Пік мовчки кивнув і зачинив за собою двері. Якусь мить він постояв під дощем, а потім зі спокійною душею рушив у путь, назустріч своїм переслідувачам. Він пройшов тою самою дорогою аж до місця, де вийшов із покинутого складу, аби знов заглибитись у темряву старого будинку в пошуках сховку, де можна було б зачекати.

Поки він заглиблювався в п'янке, виснаження й біль поволі зливались у п'янке відчуття покинутості й спокою. Губи його злегка скривились у посмішці. Він не мав більше ні спонуки, ні надії, аби жити далі.

Довгі й витончені пальці в чорній рукавичці погладили закривавлений кінчик цвяха, що стримів у зламаному брусі на порозі входу до складського підвалу. Повільно, поки чоловіки за її спиною мовчки очікували, струнка постать зі схованим у чорному каптурі лицем піднесла до губ пучку вказівного пальця й злизала краплинку темної загуслої крові, смакуючи її, ніби то була сльоза меду. За якусь мить вона обернулася до тих чоловіків, що їх купила кілька годин тому за копійки та обіцянку заплатити ще, як робота скінчиться, і вказала у глибоку будівлю. Трое зарізяк поквапилися пролізти крізь пролом, зроблений Піком кілька хвилин перед тим. А той, з каптуром на голові, усміхнувся в п'яні.

- Дивне місце обрав ти собі для смерті, лейтенанте Піку, - промурмотів він собі під ніс.

Схований за стосом порожніх ящиків у глибині підвалу, Пік стежив, як три фігури проникають у будинок, і хоча не міг бачити зі свого місця їхнього хазяїна, був певен, що він вичікував по той бік муру. Пік відчував його присутність. Діставши револьвер і приглушивши звук краєм промоклого плаща,

він прокрутив барабан так, щоб один із двох позосталих набоїв став у патронник. Він уже не вагався ступити на шлях смерті, але не збирався вирушити по ньому самотою.

Адреналін, що бурхав у його жилах, притишив пекучий біль у коліні, перетворивши його на глухе, віддалене стукотіння. Дивуючись власному спокою, Пік знов усміхнувся й застиг у своєму сховку. Він стежив за повільним пересуванням трьох чоловіків поміж голих полиць, доки катюги не зупинились у десятку метрів від нього. Один із чоловіків підніс руку і вказав на якісь відбитки на долівці. Пік наставив зброю на рівні грудей, цілячись у трійцю, і поклав палець на спусковий гачок.

За новим помахом руки чоловіки розділились. Двое почали підбиратись до стосу ящиків з боків, а третій рушив просто на Піка. Лейтенант подумки порахував до п'яти й раптово штовхнув стос ящиків у бік нападника. Ящики гунули йому на голову, а Пік побіг до отвору, через який ті трое увійшли.

Один з найнятих головорізів вискочив напередими з бічного проходу й наставив лезо ножа за п'ядь від лица Піка. Перш ніж найманий бандит устиг переможно вишкіритися, дуло револьвера увіткнулось йому в підборіддя.

– Кидай ніж, – прошипів лейтенант.

Під крижаним поглядом лейтенанта чоловік зробив, що сказано. Пік грубо схопив його за волосся й, не опускаючи зброю, обернувся до спільників, прикриваючись тілом свого заручника. Двое різунів повільно й сторожко наблизились.

– Лейтенанте, не треба цієї вистави, просто віддай нам те, що ми шукаємо, – прошепотів знайомий голос у нього за спиною. – Ці чоловіки є поважними батьками сімей.

Пік повернув голову до чоловіка у каптурі, що посміхався у напівмороку за кілька метрів від нього. Одного не дуже далекого дня в цьому обличчі він почав убачати обличчя друга. Тепер же заледве розпізнавав у ньому лице свого вбивці.

– Я йому череп рознесу, Джавагале, – процідив Пік.

Його заручник, здригаючись, заплющив очі.

Чоловік у каптурі спокійно схрестив руки на грудях і змуджено злегка зітхнув:

– Та це не допоможе тобі вийти звідси.

– Я не жартую, – відказав Пік, уткнувши дуло під подборіддя головоріза.

– Звичайно, лейтенанте, – мовив Джавагал примирливо. – Стріляй, коли маєш достатньо сміливості холоднокрівно вбити людину без дозволу Її Величності. А ні, то опусти зброю, і ми зможемо дійти згоди, вигідної для обох сторін.

Двое інших озброєних убивць зупинились і стояли нерухомо, готові кинутися на нього за першим знаком чоловіка в каптурі. Пік посміхнувся.

- Гаразд, - промовив він тоді. - Як тобі така угода?

Пік штовхнув заручника на землю й розвернувся до супротивника, наставивши револьвер. Луна першого пострілу прокотилася підвалом. Обтягнута рукавичкою розчепірена долоня чоловіка в каптурі вималювалася крізь порохову хмарку. Пікові здалося, що він побачив, як розплющена куля зблиснула в напівтемряві й цівкою розплавленого металу стекла поміж довгих пальців, ніби жменя піску.

- Погано цілишся, лейтенанте, - сказав чоловік у каптурі. - Спробуй ще раз, але тепер ближче.

І, не давши Пікові навіть м'язом ворухнути, чоловік у каптурі схопив його за зап'ясток і націлив дуло револьвера у своє лице, просто проміж очі.

- Тебе не навчили цього в академії? - упівголоса сказав він.

- Колись ми були друзями, - промовив Пік.

Джавагал зневажливо посміхнувся.

- Було колись, та минулося, лейтенанте, - відповів він.

- Нехай Господь простить мене, - прошепотів Пік, натискаючи знов на гачок.

І в ту мить, що здалась йому вічністю, він бачив, як куля всвердлюється в череп Джавагала, зриваючи йому каптур з голови. Протягом кількох секунд крізь рану на цьому обличчі з крижаною посмішкою струменіло світло. А потім пробитий кулею димучий отвір повільно затягся, і Пік відчув, як револьвер вислизає йому з пальців.

Палахкотливі очі ворога встромились у його зіниці, й довгий чорний язик висунувся з-поміж губ.

- Ти ще не зовсім розумієш, правда ж, лейтенанте? Тож де діти?

Це було не запитання - це був наказ.

Пік, онімівши від жаху, заперечливо хитнув головою.

- Ну, як знаєш.

Джавагал, мов обценьками, стис його руку, і Пік відчув, як під шкірою тріскаються пальці. Судомний біль перехопив йому подих і звалив коліними на землю.

- Де діти? - повторив Джавагал.

Пік намагався проказати якісь слова, але вогонь, що палахкотів із закривавленої культі, яка кілька секунд перед тим була його рукою, відняв йому мову.

– Хочеш сказати щось, лейтенанте? – стиха запитав Джавагал, опустившись на коліна перед ним.

Пік кивнув.

– Добре, добре, – посміхнувся його ворог. – По правді, твої муки не тішать мене. Поможи мені покласти ім край.

– Діти померли, – простогнав Пік.

І помітив гримасу незадоволення, що вималювалася на обличчі Джавагала.

– Ні-ні. Досі в тебе все добре виходило, лейтенанте. Не псуй діло тепер.

– Вони померли, – повторив Пік.

Джавагал стелав плечима й, ніби погоджуючись, похитав головою.

– Ну, гаразд, – мовив тоді. – Ти не лишаеш мені іншого вибору. Але перш ніж тебе не стане, дозвоь нагадати, що, коли життя Кільян було у твоїх руках, ти був не здатен зробити нічого, щоб урятувати її. Такі, як ти, стали причиною її смерті. Але життя цих людей скінчилися. Ти – останній. Майбутнє належить мені.

Пік благально подивився на Джавагала й помітив, як зіниці його очей повільно перетворювалися на вузькі прорізи у двох золотистих кульках. Цей чоловік посміхнувся і з надзвичайною витонченістю почав стягати рукавичку з правої долоні.

– На жаль, ти до того не доживеш і не зможеш побачити, – додав Джавагал. – І навіть не думай собі, що твоя героїчна поведінка навіщось потрібна. Дурень ти, лейтенанте Піку. Ти завжди справляв на мене враження дурня й у хвилину смерті тільки підтверджуєш це. Сподіваюся, що є якесь пекло саме для дурнів, Піку, бо саме туди я зараз тебе відправляю.

Пік стулив повіки й почув шипіння полум'я перед обличчям. А потім, по нескінченно довгій миті, відчув розвогнені пальці, що стискаються в нього на горлі й перерізають останній подих. А з далини до нього долинав перестук того проклятого потяга й кошмарні воання сотень дітей, охоплених полум'ям. А потім – пільма.

Ар'ямі Бос обійшла весь будинок, гасячи одна по одній свічки, що осявали її святилище. Лишила тільки боязкий племінчик вогню, який кидав тремке блискотіння на голі стіни. Діти вже спали в теплі від коминка, і заледве торохтіння дощу по зачинених віконницях та потріскування вогню порушували могильну тишу, що панувала по всьому будинку. Мовчазні сльози покотилися по її обличчю і впали на золотаву туніку, коли вона тремтливими руками дістала з-поміж речей, складених до маленької скриньки з бронзи й слонової кості, портрет своєї дочки Кільян.

Старий фотограф родом з Бомбея[7 – Сучасне написання – Мумбаї.] зробив ту світлину незадовго перед весіллям, не прийнявши ніякої платні. Дівчина на

портреті виглядала саме так, як її запам'ятала Ар'ямі: Кільян була огорнена тим дивним світінням, що чарувало всіх, хто її знав, і яке приворожило фотографа, що нарік її йменням, яке запам'яталося всім – «принцеса світла».

Звичайно ж, Кільян ніколи не була справжньою принцесою й не мала іншого королівства, крім вулиць, що бачили, як вона зростала. Того дня, коли Кільян полишила господу родини Бос, аби переселитися до чоловіка, мешканці Мачуабазару проводжали її зі сльозами на очах, дивлячись, як у білому повозі назавжди від'їжджала принцеса чорного міста. Вона була майже дівчинкою, коли доля забрала її, аби ніколи не повернути.

Ар'ямі присіла поруч із дітьми навпроти вогню й притисла світлину до грудей. Буря знов завилала, і в Ар'ямі знов заграла сила гніву, рішучість і розуміння, що тепер робити. Переслідувач лейтенанта Піка не зупиниться, покінчивши з ним. Мужність юнака подарувала їй кілька дорогоцінних хвилин, яких вона жодним чином не мала права змарнувати, навіть оплакуючи пам'ять дочки. Вона вже знала з досвіду, що майбутнє ще дасть їй навіть більше, ніж треба, часу на оплакування помилок, скоєних у минулому.

Вона знов поклала світлину до скриньки й узяла медальйон, що його кілька років тому загадала викарбувати для Кільян; цю коштовність дівчина так і не встигла поносити. Медальйон складався з двох золотих кружечків, які символізували сонце й місяць, допасованих так щільно, що утворювали єдине ціле. Вона натисла в центрі медальйона – й обидві частини розділились. Ар'ямі повісила кожен з них на окремий золотий ланцюжок і наділа на шию обом малюкам.

Роблячи це, дама мовчки розважала над своїми подальшими діями. Здавалося, що тільки один шлях вів до порятунку кожного: вона мала розлучити їх і відіслати кожного якнайдалі, стерти їхнє минуле, приховати від світу й від них самих їхнє походження, хоч якими болісними були б наслідки цього. Тримати їх разом так, щоб рано чи пізно не відкрилося, хто вони, було неможливим. Це був ризик, на який вона нізащо не пішла б. І вона мала прийняти рішення ще до світанку.

Ар'ямі взяла обох немовлят на руки й ніжно поцілувала в лобики. Маленькі рученята погладили її лице, манюсінькі пальчики торкнулися сліз, що рясно текли по щоках, а усміхнені погляди з цікавістю й нерозумінням утупилися в неї. Вона знов притисла їх до себе, а тоді поклала в маленьку колиску, яку нашвидкуруч їм приготувала.

Після того вона одразу ж засвітила каганець і взяла ручку й папір. Майбутнє онуків було тепер у її руках. Вона глибоко зітхнула й почала писати. Здалеку чувся шум дощу, який уже вшухав, і гуркотіння бурі, що віддалялася на північ, розкривши над Калькуттою безкрає зоряне покривало.

Томас Картер гадав, що в його п'ятдесят років місто Калькутта, його пристановище протягом останніх тридцяти трьох літ, уже не чаїло для нього жодних несподіванок.

На світанку того травневого дня 1916 року, після одної з найшаленіших бур, які він пам'ятав поза порою мусонів, несподіванка дісталася дверей сиротинця Св. Патрика у вигляді корзинки з дитиною та запечатаним сургучем листом, призначеним виключно його особистій увазі.

Несподіванка була подвійною. По-перше, ніхто в Калькутті не завдавав собі клопоту, аби підкинути дитину до дверей якого-небудь сиротинця: по місту було повно провулків, смітників та колодязів, аби зробити це зручніше. А по-друге, ніхто не писав рекомендаційних послань, як-от це, та ще й підписане так, що не зоставалося сумніву про його автора.

Картер подивився на свої окуляри проти світла й дмухнув на скельця, аби легше очистити їх старенькою хустинкою з бавовни-сирцю, яку вживав для таких цілей не менш як двадцять п'ять разів на день, а в місяці індійського літа – тридцять п'ять.

Дитина лежала внизу, у спальні Вендели, старшої медсестри, під її невсипущою опікою, а перед тим малюка оглянув доктор Вудворд, якого підняли з ліжка перед самим світанком і якому не дали жодних пояснень, окрім пов'язаних із його клятвою Гіппократа.

Дитина була цілком здоровою. Мала тільки певні ознаки зневоднення, проте, здавалося, її не торкнулася жодна зараза з усього того широкого набору хвороб, що зазвичай скошували життя тисяч таких малюків, позбавляючи їх природного права досягти навіть того віку, коли вони хоча б змогли навчитися вимовляти ім'я матері. Єдине, що було при немовляті, – золотий медальйон у формі сонця, який Картер оце й тримав у руці, і лист. Лист, який, коли вважати його за справдешній, – а думати навпаки навряд чи були підстави, – ставив його у складне становище.

Картер сховав медальйон до верхньої шухляди столу, замкнувши її на ключ, знов узяв послання й удесьяте перечитав його.

Шановний пане Картере!

Я вимушена звернутися до Вас по допомогу у цих надважких обставинах в ім'я дружби, що, як мені відомо, пов'язувала Вас із моїм покійним чоловіком упродовж більш як десяти років. Протягом усього цього часу мій чоловік не шкодував похвал Вашій порядності й надійності, які завжди відчував у Вас. Тому благаю Вас відгукнутися на моє прохання, хоч би яким дивним воно могло Вам видатись, зробивши це без жодних зволікань і зберігаючи все в якнайбільшій таємниці.

Дитина, яку я вимушена передати Вам, втратила батьків, загиблих від рук убивці, що поклявся знищити їх обох і покінчити так само з їхнім потомством. Я не можу і не вважаю наразі доречним розкривати Вам причини, що спонукали його до такого злочину. Досить буде лише сказати Вам, що знайдення дитини має лишатися таємницею і що під жодним приводом Ви не повинні повідомляти про це поліцію або британські власті, оскільки убивця має зв'язки в обох інстанціях, які негайно поставлять його до відома.

З очевидних причин я не можу виховувати дитину в моєму домі, не прирікаючи її на таку саму долю, що покінчила з її батьками. Через це молю Вас узяти на себе її опіку, дати їй ім'я і виховати відповідно до високогідних засад Вашої установи, щоб у майбутньому зробити з неї людину таку ж достойну й порядну, якими були її батьки.

Я цілком усвідомлюю, що дитина ніколи не зможе дізнатися про своє минуле, але є життєво необхідним, щоб саме так і було.

Я не маю в розпорядженні довшого часу на повідомлення Вам інших подробиць і тільки мушу, аби надати більшій ваги моєму прохання, ще раз нагадати Вам про дружбу й довіру, яка існувала між Вами й моїм чоловіком.

Благаю Вас, аби, прочитавши це послання, Ви знищили його й так само будь-яку ознаку, що могла би розкрити таємницю знайдення дитини. Шкодую, що не можу звернутися з цим проханням особисто, але на заваді цьому стоять украй загрозливі обставини.

Вірю, що Ви зумієте прийняти належне рішення, і висловлюю Вам мою вічну вдячність.

Ар'ямі Бос

Стук у двері відірвав його від читання. Картер зняв окуляри, обережно згорнув лист і поклав його до шухляди, яку замкнув на ключ.

– Заходьте, – сказав тоді.

Вендела, старша медсестра сиротинця Св. Патрика, стала у дверях кабінету зі своїм вічним суворо-офіційним виразом обличчя. Погляд її не віщував нічого доброго.

– Там, унизу, один пан бажає бачити вас, – проказала вона одразу.

Картер насупився.

– Про що йому йдеться?

– Він не схотів нічого пояснювати, – відповіла медсестра, та вираз її обличчя ясно давав зрозуміти, що інстинктом вона наперед учувала підозрілість таких пояснень, якби їх було дано.

По хвилі Вендела увійшла до кабінету, зачинивши за собою двері.

– Гадаю, що йдеться про ту дитину, – дещо занепокоєно сказала медсестра. – Я йому не сказала нічого.

– Чи ви розмовляли ще з ким-небудь? – запитав Картер.

Вендела заперечливо похитала головою. Картер кивнув у відповідь і сховав ключ від столу до кишені штанів.

- Я можу сказати йому, що вас немає на місці, - запропонувала Вендела.

Поміркувавши трохи, Картер розсудив, що коли підозри Вендели були, як завжди, слухними, то така його поведінка лише стала б ознакою того, що сиротинець і справді щось приховує. І рішення не забарилось.

- Ні. Я прийму його, Вендело. Проведіть його до мене й подбайте, аби ніхто з обслуги не мав можливості розмовляти з ним. Цілковита обачність у цій справі. Згода?

- Так, зрозуміло.

Картер чув, як віддаляються по коридору кроки Вендели, а сам знов протирав свої окуляри, дивлячись, як набридливий дощ із новою силою застукотів у шибки вікна.

Чоловік був одягнутий у довгий чорний плащ, а голова була оповита тюрбаном, на якому тьмаво виблискував медальйон у формі змії. Вишукані манери виказували в ньому заможного торговця з північної Калькутти, а риси обличчя були радше індійськими, хоча шкіра мала якусь хворобливу блідість людини, яка уникає сонячного проміння. Змішання рас, властиве Калькутті, переплавило в одне на її вулицях бенгальців, вірмен, євреїв, англосаксів, китайців, мусульман і ще багатьох і багатьох прибулих на поле Калі[8 - Так перекладається назва міста Колката.] в пошуках багатства або притулку. Таке обличчя міг мати представник будь-якого з цих народів чи й жоден з них.

Наливаючи чай у дві чашки на таці, яку принесла Вендела, Картер відчув на своїй спині пронизливий погляд очей, що уважно його вивчали.

- Сідайте, будь ласка, - люб'язно запросив Картер незнайомця. - З цукром?

- Як собі.

Голос незнайомця був безбарвним і без якогось акценту. Картер проковтнув слину, розтягнув губи у привітній усмішці й повернувся до цього типа, подаючи йому чашку з чаєм. Обтягнені чорною рукавичкою довгі й витончені, ніби кігті, пальці зімкнулись, не тіпнувшись, на гарячій порцеляні.

- Вибачте, що потурбував вас о цій порі, пане Картере. Уявляю собі, як багато у вас справ, і тому буду стислим, - почав чоловік.

Картер люб'язно кивнув.

- Тож яка мета вашого візиту, пане?... - промовив Картер.

- Мене звати Джавагал, пане Картере, - представився незнайомиць. - Буду цілком відвертим з вами. Можливо, мое запитання видасться вам дивним, а все ж: чи не потрапила до вас минулої ночі або вже сьогодні дитина, кількадеenne немовля?

Картер підняв брови й намалював на обличчі якомога природніший подив. Ані занадто виразний, ані занадто недбалий.

– Дитина? Я щось не розумію.

Чоловік, який назався Джавагалом, широко всміхнувся.

– Зараз поясню. Не знаю, з чого почати. Річ у тім, що справа дещо клопітка. Сподіваюся на вашу розважливість, пане Картере.

– Можете на це розраховувати, добродію Джавагале, – відказав Картер, відсьорбнувши чаю.

Чоловік, який навіть не пригубив свого, всівся зручніше й почав виклад справи:

– У мене великий текстильний бізнес у північній частині міста. Я належу до тих, кого можна назвати людьми заможними. Дехто каже, що я багатий, і це небезпідставно. Я опікуюся багатьма сім'ями і маю за честь намагатися допомогти їм у міру моїх сил.

– Усі ми намагаємося робити, що можемо, так уже воно повелося, – докинув Картер, не відриваючи погляду від тих чорних незглибимих очей.

– Атож, – погодився незнайомець. – Причина, що привела мене до вашого поважного закладу, – це одна неприємна справа, яку я хотів би залагодити якнайшвидше. Тиждень тому дівчина, що працює в одній з моїх майстерень, привела на світ дитину. Батько маляти, як виглядає, – таке собі англоіндійське ледащо, яке вчашало до неї, а як дізналося про вагітність, то й слід його прохолов. А родина дівчини, судячи з усього, з Делі, вони мусульмани суворих правил, які ні про що й не здогадувались.

Картер кивнув повагом, засвідчуючи своє співчуття до розказуваної історії.

– Два дні тому я дізнався від одного з цехових майстрів, що дівчина у нападі божевілля втекла з дому, де мешкала в одних родичів, нібито маючи на меті продати дитину, – вів далі Джавагал. – Не судіть її суворо, це порядна дівчина, але тиск обставин скаламутив її. Хай воно вас не дивує. Ця країна, так само як і ваша, пане Картере, не надто вибачлива до людських слабкостей.

– І ви думаєте, що дитина могла потрапити сюди, добродію Джагавале? – запитав Картер, намагаючись завернути розмову з манівців.

– Джавагал, – поправив відвідувач. – Я поясню. Безумовно, щойно я довідався, то почувся до певної міри відповідальним за те, що трапилось. Хай би там як, але дівчина працювала у моєму закладі. Я й пара довірених майстрів обійшли місто і з'ясували, що дівчина продала дитину одному мерзенному злочинцю, який має зиск, примушуючи малюків до жебракування. У наші дні це справа звичайна, хоч і яка ж прикра. Ми знайшли його, але через певні обставини, який наразі не мають значення, він утік в останню мить. Це сталось учора ввечері поблизу вашого сиротинця. Я маю підстави думати, що зі страху перед подальшим цей тип покинув дитину десь у цьому кварталі.

– Зрозуміло, – промовив Картер. – А чи поставили ви до відома місцеві власті, добродію Джавагале? Адже ви, напевно, знаєте, що торгівля дітьми суворо карається.

Незнайомець схрестив руки на грудях і злегка зітхнув.

– Я сподівався, що зможу розв’язати це питання, не вдаючись до таких крайнощів, – відказав він. – По щирості, якби я це зробив, то вплутав би в це діло дівчину, і тоді дитина лишилась би без батька й без матері.

Картер ретельно обміркував усе розказане незнайомцем і повільно покивав кілька разів головою на знак розуміння. Він не повірив жодному слову оповідки.

– Шкодую, що не можу вам допомогти, добродію Джавагале. На жаль, ми не знаходили жодної дитини, ані мали якихось повідомлень про щось таке тут, в окрузі, – відповів Картер. – Та в кожному разі, якщо ви дасте мені свої координати, я зв’яжуся з вами, тільки-но з’явиться якась новина, хоча боюся, що буду зобов’язаний поставити власті до відома, коли й справді дитину підкинуть до нашого сиротинця. Таким є закон, і я не можу не зважати на нього.

Чоловік незмигтно дивився на Картера протягом кількох секунд. Картер витримав цей погляд, ні на мить не змінивши усміхненого виразу обличчя, хоч і відчув, як судомить у шлунку й стукотить серце, ніби він опинився перед змією, готовою стрибнути на нього. Нарешті незнайомець широко всміхнувся й вказав у вікно рукою на Радж-Бгаван – подібний до палацу будинок британського уряду, що крізь запону дощу виднів удалині.

– Ви, британці, з подиву гідною сумлінністю дотримуетесь закону, що робить вам честь. Це, здається, лорд Веллслі вирішив у 1799 році перенести місцеперебування уряду до цієї розкішної будівлі, щоб додати ваги своїй владі? Чи то було у 1880 році? – запитав Джавагал.

– Боюся, я не є добрим знавцем історії, – відказав Картер, спантеличений дивацьким поворотом, якого Джавагал надав розмові.

Відвідувач повів бровами на знак люб’язного й поблажливого несхвалення відверто заявленого співрозмовником незнання.

– Калькутта з її заледве двомастами п’ятдесятьма роками існування – це місто, настільки позбавлене історії, що нам слід принаймні трохи пізнавати її, пане Картере. Повертаючись до попереднього, – то так, це було 1799 року. І знаєте причину того перенесення? Губернатор Веллслі сказав, що Індією слід правити з палацу, а не з бухгалтерської контори, маючи ідеї принца, а не торговця прянощами. Оце й справді позиція, як на мене.

– Без сумніву, – погодився Картер, підвівшись із наміром спровадити дивного відвідувача.

– Тим більше, коли по правді, в імперії, де занепад перетворився на мистецтво, а Калькутта – на її найбільший музей, – додав Джавагал.

Картер злегка кивнув, нібито погоджуючись, сам не знаючи чому.

– Вибачте, що відібрав у вас час, пане Картере, – сказав на завершення Джавагал.

– Аж ніяк, – відповів Картер. – Шкодую тільки, що не був для вас аж надто корисним. У таких випадках усі ми маємо робити, що в наших силах.

– Це так, – погодився Джавагал, теж підводячись. – Ще раз дякую за вашу люб'язність. Хотів би лише поставити вам ще одне запитання.

– З радістю відповім, – мовив Картер, молячи про себе, аби швидше настала мить, коли він би вже звільнився від присутності цього типа.

Джавагал злостиво посміхнувся, ніби прочитав його думки.

– До якого віку залишаються тут діти, якими ви опікуєтесь, пане Картере?

Картер не зміг не приховати виразу подиву від цього запитання.

– Сподіваюся, я не питаю про щось не до розголошення, – поквапився з вибаченням Джавагал. – Якщо ж це так, знехтуйте мое запитання. Це просто цікавість.

– Жодним чином. Немає ніякої таємниці. Вихованці Святого Патрика перебувають під нашим дахом до сповнення шістнадцяти років. Потому термін передбаченої законодавством опіки скінчається. Вони вже дорослі – принаймні так вважає закон – і спроможні розпочати окреме життя. Як ви знаєте, це привілейований заклад.

Джавагал уважно слухав і, здавалося, щось обмірковував.

– Уявляю собі, що вам, певно, болять, коли вони покидають ці стіни по стількох роках вашої опіки, – зауважив Джавагал. – Якоюсь мірою ви є батьком усім цим дітям.

– Це частина моєї роботи, – збрехав Картер.

– Звичайно. Проте, вибачте мою цікавість, звідки ви дізнаєтеся про справжній вік дитини, яка не має ні батьків, ні родини? Є, певно, якась формальна процедура...

– Вік кожного нашого вихованця відлічується від дня його потрапляння до закладу або на основі приблизного підрахунку, що ми тут застосовуємо, – пояснив Картер, якого дратувала перспектива обговорення з цим незнайомцем прийнятих у Святому Патрику процедур.

– Це перетворює вас на такого собі бога, пане Картере, – зауважив Джавагал.

– Не поділяю вашої оцінки, – сухо відповів Картер.

Джавагал насолодився незадоволенням, що з'явилося на Картеровім обличчі.

– Вибачте мені цю зухвалість, пане Картере, – мовив Джавагал. – У кожному разі я радий, що познайомився з вами. Можливо, в майбутньому я ще відвідаю вас і зроблю пожертву на ваш високодостойний заклад. А може, повернуся через шістнадцять років і тоді зможу познайомитися з дітьми, яких саме сьогодні приймуть до вашої численної родини...

– Буде приємністю побачити вас тоді, якщо ви того бажаєте, – сказав Картер, проводжаючи незнайомця до дверей кабінету. – Здається, дощ знову посилюється. Можливо, вам краще перечекати, доки вщухне.

Чоловік повернувся до Картера, і чорні перлини його очей яскраво спалахнули. Цей погляд, здавалося, зважував кожен його порух і вираз обличчя, відколи він вступив до кабінету, приносячись до кожної щілинки й спокійно аналізуючи слова Картера. Той уже пошкодував про свою гостинну пропозицію.

У ту хвилю мало чого у світі Картер бажав так сильно, як утратити з поля зору цього типа. Йому було байдуже до того, що вулиці міста плюндрував ураган.

– Дощ скоро вщухне, містере Картере, – відповів Джавагал. – У кожному разі дякую.

Вендела, точна, як годинник, уже чекала в коридорі кінця зустрічі, а тоді провела відвідувача до виходу. З вікна кабінету Картер дивився, як чорний силует віддаляється під дощем, поки той не загубився у вуличках біля підніжжя пагорба. Ще якийсь час він постояв отак біля вікна, вглядаючись у Радж-Бгаван, будинок уряду. За кілька хвилин дощ припинився, як і передбачав Джавагал.

Томас Картер налив собі ще чаю, всівся у крісло й задивився на місто. Він виріс у закладі, подібному до того, яким тепер керував. За мурами тієї установи він навчився трьох речей, якими керувався у подальшому житті: цінувати, але не переоцінювати матеріальне, любити класиків і, нарешті, розпізнавати брехуна за цілу милю, що було не менш важливим.

Він неквапно посмакував чаєм, а тоді вирішив розпочати святкування свого п'ятдесятиліття, взявши до уваги, скільки ще несподіванок могла піднести йому Калькутта. Він підійшов до скляної шафи й дістав коробку сигар, яку приберігав для особливих випадків. Чиркнув довгим сірником і запалив дорогоцінний предмет насолоди з усією церемонністю, якої вимагав ритуал.

А потім, скориставшись із символічного полум'я цього сірника, він дістав із шухляди письмового столу лист Ар'ямі Бос і підпалив його. Поки пергамент попелів на маленькій талії з вигравіюваними ініціалами святого Патрика, Картер насолоджувався тютюном, обмірковуючи, що на честь Бенджаміна Франкліна, одного з ідолів його молодості, новий мешканець сиротинця Святого Патрика зростатиме під ім'ям Бен і що він особисто докладе всіх зусиль, аби хлопчик знайшов поміж цих чотирьох стін родину, якої позбавила його доля.

Перш ніж повести далі мою оповідь і розпочати докладніше відтворення справді значущих подій цієї оповісті, які мали місце шістнадцятьма роками пізніше, я повинен ненадовго спинитися, аби представити деяких її героїв. Досить сказати, що, коли все це відбувалось на вулицях Калькутти, деякі з нас ще й не народились, а інші прожили на світі заледве кілька днів. Лише одна обставина єднала нас, а зрештою зібрала всіх під дахом Св. Патрика: ми ніколи не мали ні родини, ні домівки.

Ми навчилися жити без обох цих речей, чи то пак радше вигадуючи собі власну родину і створюючи нашу власну домівку. Родину й домівку, обрані вільно, де не мали місця ні удари долі, ні брехня. Жоден із сімох не відав іншого батька, ніж містер Томас Картер з його промовами про мудрість, що таїлась на сторінках Данте й Вергілія, ані іншої матері, крім міста Калькутти з таємницями, що ховали її вулиці під зорями Бенгалії.

Наш приватний клуб мав колоритну назву, справжнє походження якої знав тільки Бен, який охрестив нею клуб, сам її вигадавши, хоча декого з нас не полишала підозра, що він запозичив її від найменування одного старого довідника бомбейських імпортерів поштою. Та хай там як, «Човбар сосаєті» утворився у якийсь момент нашого життя, коли ігри в межах сиротинця вже втратили для нас привабливість змагань. Навпаки, наша хитрість розвинулася вже до такої межі, що ми могли безкарно вислизнути з будинку опівночі (потому, як шановна Вендела подасть сигнал відбою) та й вирушити до штаб-квартири нашого товариства – таємничого і, за чутками, зачаклованого покинутого будинку, що кілька десятиліть стояв на розі Котн-стріт і Браборн-роуд, у самому серці чорного міста і заледве за два квартали від річки Гуглі.

Маю сказати, що, по правді, той домище, який ми з гордістю називали Опівнічним Палацом (зважаючи на усталену годину наших пленарних засідань), ніхто ніколи не зачакловував. Проте слава про чари таки мала зв'язок із нашими підпільними діями. Сірадж, один з наших членів-засновників, типовий астматик та справжній експерт в історіях про видіння, примар і чаклунства міста Калькутти, вигадав зловісну й правдоподібну легенду про якогось там давнього поживця. Це допомагало тримати наш таємний прихисток вільним і чистим від усіляких зайд.

Якщо коротко, ця історія розповідала про одного старого торговця, який з'являвся загорнутим у білий плащ і, левітуючи низенько над землею, з променистими, мов жарини, очима та довгими вовчими іклами, видними з-поміж губ, облітав цей домище, чигаючи на необачні та надто цікаві до всього душі. Нюанс про очі й ікла був, звичайно, особистим і невід'ємним вкладом Бена – невинного любителя вигадувати оповідки, чиї жахіття опускали нижче плінтуса укоханих класиків містера Картера, включно із Софоклом та кривавим Гомером.

Попри кумедність назви, «Човбар сосаєті» був клубом не менш вишуканим та ексклюзивним, ніж ті, яких було повно по будинках едвардіанського стилю в центрі Калькутти, що змагалися зі своїми лондонськими відповідниками; салони, де розкошувалося з чаркою бренді в руці, відтворювали смаки найвищих англосаксонських еліт. Проте наші цілі, хоч нам і бракувало вишуканої обстановки, були куди шляхетнішими.

Створення «Човбар сасаєті» мало дві доконечні мети. Перша – гарантувати кожному із семи його членів беззастережні допомогу, опіку й підтримку решти у разі небезпеки, скрути чи будь-яких несприятливих обставин. Друга – ділитися знаннями, які поступово набував кожен з нас, уприступлювати їх іншим, аби озброєними зустріти день, коли матимемо зіткнутися зі світом наодинці.

Кожен член поклявся власними ім'ям та честю (ми не мали близьких родичів, що могли б стати поручителями клятви) не відступати від цих двох цілей і берегти секрет товариства. За сім років його безперервного існування не було прийнято жодного нового члена. Ба ні, брешу: ми зробили один виняток, та розповісти про це зараз означало би випередити події...

Ніколи не існувало іншого клубу, де його члени були б згуртованішими і де клятва посідала б таку вагу. На відміну від клубів грошовитих джентльменів з Мейфєру[9 – Квартал офісних будівель у Лондоні, в історичному районі Вестмінстер.], ніхто з нас не мав домівки чи коханої, яка чекала б на нас на виході з Опівнічного Палацу. А ще, на відміну від старосвітських кас взаємодопомоги для випускників Кембриджу, «Човбар сасаєті» приймав до себе жінок.

Розпочну, отже, з першої жінки, яка підписала клятву як член-засновник «Човбар сасаєті», хоча, коли цей церемоніал мав місце, ніхто з нас не думав про неї як про жінку (включно із зазначеною особою у її-то сім років). Її звали Ізобел, і, як вона сама казала, народилася вона для сцени. Ізобел мріяла перетворитися на наступницю Сари Бернар, чарувати публіку від Бродвею до Шафтсбері[10 – Шафтсбері-авеню – одна з найважливіших театральних вулиць Лондона.] та залишити без роботи дів створюваної в Голлівуді та Бомбеї кіноіндустрії. Вона колекціонувала вирізки з театральних рецензій і програмки, писала власні драми («активні монологи», як вона казала) і представляла їх перед усіма нами з неабияким успіхом. Виділялися її блискучі композиції про фатальну жінку на краю прірви. Ізобел з її чудернацьким мелодраматичним талантом мала, за винятком, можливо, Бена, найгостріший розум у групі.

А от найпрудкіші ноги належали Рошанові. Ніхто не вмів бігати так, як Рошан, який виріс на вулицях Калькутти під опікою злодіїв, жебраків та всілякої іншої фауни цих джунглів бідництва, якими були новонароджені й дедалі ширші райони на півдні міста. Томас Картер привів його до Св. Патрика у вісім років, і після кількох утеч і повернень Рошан вирішив залишитися з нами. До його талантів належало й слюсарство. Не було на землі замка, що зміг би чинити опір його мистецтву.

Я вже казав про Сіраджа, нашого фахівця із зачаклованих будинків. Сірадж, крім астми, німічної будови тіла та слабкого здоров'я, мав енциклопедичну пам'ять, особливо в тому, що стосувалося похмурих історій про місто (а їх були сотні). У тих моторошних оповідках, що прикрашали наші знакомиті вечірки, Сірадж вибудовував сюжет, а Бен наповняв його фантазією. Від примари на коні біля Будинку Гастінгса[11 – Легенда, пов'язана з першим генерал-губернатором Індії Ворреном Гастінгсом.] до привида лідера повстанців під час бунту 1857 року[12 – Ідеться про славетне повстання сипаїв.], не поминаючи страхітливий випадок у так званій калькуттській чорній ямі (де були задушені понад сто людей, схоплених під час облоги старовинного форту Вільяма)[13 – 1756 року в маленькій тюремній камері

були закатовані англійські захисники фортеці після взяття її ісламським правителем Бенгалії.], не було жодної оповідки або жаского епізоду з історії міста, що уник би Сіраджевої уваги, аналізу й долучення до його архіву. Годі й казати, що в інших його захоплення викликало схвалення й задоволення. Та на своє нещастя Сірадж обожнював Ізобел, і це почуття було мало не хворобливим. Не минало й пів року, щоб його пропозиції майбутнього шлюбу (неодмінно відхилювані) не ставали причиною романтичного збудження в усій групі й укотре не загострили астму бідолашного знехтуваного закоханця.

А прихильність Ізобел належала виключно Майклові – високому, стрункому й мовчазному хлопцеві, якого часто охоплювала без особливих причин тривала меланхолія і який мав сумнівну перевагу таки ж пам'ятати своїх батьків, загинувших під час повені в дельті Гангу, коли перекинувся переповнений баркас. Майкл був неговірким і вмів слухати. Існував лише один спосіб дізнатися про його думки – поглянути на десятки малюнків, що їх він робив протягом дня. Бен зазвичай казав, що, якби у світі існував хоч іще один Майкл, він уклав би свій капітал (майбутній, звичайно) в акції паперових компаній.

Найкращим другом Майкла був Сет, сильний бенгальський хлопець із суворим обличчям, що посміхався шість разів на рік, та й то криво. Сет вивчав усе, що потрапляло йому на мушку, невтомно поглинав класиків містера Картера й захоплювався астрономією. Коли він лишався сам, то всі свої зусилля покладав на спорудження якогось дивного телескопа, про який Бен зазвичай казав, що через нього не побачиш навіть пальців на ногах. Сет ніколи не оцінив Бенового дещо уїдливого почуття гумору.

Мені залишається тільки Бен, і хоч я залишив його на кінець, говорити про нього дуже складно. На кожен день був інший Бен. Його настрої міг змінитися за пів години, і він переходив від тривалих мовчанок до періодів бурхливої діяльності, які врешті виснажували всіх нас. Одного дня він хотів бути письменником, другого – мореплавцем або водолазом; а в наступні – усього разом і ще дещо. Бен вигадував математичні теорії, які навіть сам не міг запам'ятати, і писав пригодницькі історії такі нісенітні, що зрештою знищував їх через тиждень, соромлячись поставленого власноруч підпису. Він постійно засипав нас, хто опинявся поряд, химерними ідеями та закрученими каламбурами, які ніколи не хотів повторити. Бен був ніби бездонна скриня, повна несподіванок, а ще й таємниць, зблисків та сутінок. Бен був і, гадаю, залишається, хоч ми й не бачилися вже кількадесят років, моїм найкращим другом.

Щодо себе, то небагато можу розповісти. Називайте мене просто Іен. Я мав лише одну мрію, скромну мрію – вивчати медицину й працювати лікарем. Доля була прихильна до мене й надала мені таку можливість. Як написав колись Бен в одному зі своїх листів, «я там проходив і бачив, що відбувається».

Пригадую, що в останні дні того місяця травня 1932 року нам, сімом членам «Човбар сосаєті», мало виповнитися шістнадцять років. Це був для нас вік зловісний, загрозливий і водночас очікуваний усіма.

У шістнадцять років Св. Патрик повертав нас, як було записано в статуті, у суспільство, щоб ми вирости як чоловіки та жінки й перетворилися на відповідальних дорослих. Ця дата мала й інше значення, яке всі ми дуже

добре усвідомлювали: вона означала безповоротний розпуск «Човбар косаєті». З того літа наші шляхи розходились, і, попри милу облуду наших обіцянок, яких успішно надавали одне одному, ми знали, що сув'язь, яка нас з'єднала, неминуче розпадеться, немов замок із піску на березі моря.

Я зберігаю стільки спогадів про ті роки у Св. Патрика, що й досі ловлю себе на усмішці, коли на пам'ять спадають дотепи Бена й фантастичні історії, які ми розповідали між собою в Опівнічному Палаці. Та, мабуть, з усіх тих образів, що ніяк не хочуть потонути вплині часу, образом, який завжди поставав у моїй пам'яті якнайвиразніше, була та фігура, що її стільки разів я бачив, як мені здавалось, у спальні, спільній для всіх хлопців Св. Патрика, – довгій тьмяній кімнаті з високою склепінчастою стелею, яка наводила на думку про лікарняну палату. Гадаю, що безсоння, на яке я завжди страждав аж до моєї дворічної подорожі по Європі, перетворило мене на спостерігача всього, що відбувалося довкола, доки інші спали сном праведників.

Саме там мені стільки разів увидалося, як бліде світло перетинає цю непривітну кімнату. Не знаючи, що вчинити, я намагався встати й слідувати за цим зблиском до кінця приміщення, і в цю мить я бачив її знову такою самою, якою вона ввижалася мені вже стільки разів: невиразна жіноча постать, огорнена примарною світлистою пеленою, повільно схилялася над ліжком, у якому глибоко спав Бен. Я з усіх сил намагався тримати очі розплющеними, і мені здавалось, що я бачу, як світлиста дама по-материнському гладить мого друга. Я споглядав її овальне прозоре обличчя, огорнене яскравим серпанковим сяйвом. Дама підводила очі й дивилася на мене. Мені зовсім не було страшно, і я потопав у заводі того печального, зболеного погляду. Світляна принцеса всміхалася мені, а тоді ще раз гладила Бена по обличчю, і її обрис розчинявся в повітрі під завісою срібних сліз.

Я завжди фантазував, ніби те видіння було тінню матері, якої Бен ніколи не знав, а в якомусь закутку мого серця жевріла дитяча надія, що, коли мене одного разу таки здолає сон, подібне видиво чуватиме також і наді мною. Це була єдина таємниця, якою я ніколи не поділився ні з ким, навіть із Беном.

Остання ніч «Човбар косаєті»

Калькутта, 25 серпня 1932 р.

Усі роки, що Томас Картер стояв на чолі Св. Патрика, він зі зверхньою вправністю фахівця в нічому й знавця усього вів уроки літератури, історії та арифметики. Єдиний предмет, до якого він так ніколи й не спромігся підготувати своїх учнів, це була наука прощання. Рік за роком проходили перед ним напівзамріяні і напівперелякані обличчя тих, кого закон незабаром мав віддалити поза межі його впливу та опіки закладу, ним керованого. Бачачи, як ці молоді люди переступають через поріг Св. Патрика, Томас Картер завжди порівнював їх із чистими книгами, на чиїх

сторінках йому було призначено написати перші глави історії, яку йому ніколи не буде дозволено закінчити.

І в тій незворушній, суворій подобизні, мало схильній до проявів почуттів та ефектних промов, не вгадати було, що ніхто, як сам Томас Картер, так не боявся тої зловісної дати, коли ті книги зіслизнуть назавжди з його стола. Скоро перейдуть вони до невідомих рук і малосумлінних пер, що писатимуть епілоги похмурі й геть далекі від мрій та надій, з якими його пташенята вирушали в самостійний політ вулицями Калькутти.

Досвід змусив його відмовитися від бажання дізнаватися про шляхи, якими пішли його учні, коли його руці вже не вільно було вести їх. Для Томаса Картера прощання, як правило, супроводжувалось гірким присмаком розчарування, коли рано чи пізно доводилось пересвідчитися, що життя, яке позбавило тих дітей минулого, вкрало у них іще й майбутнє.

У ту спекотну травневу ніч, чуючи голоси дітей на скромному святі, влаштованому на передньому дворі будівлі, Томас Картер спостерігав з темряви свого кабінету вогні міста, що сяяли під зоряним склепінням, та зграї хмар, що плинули геть до небокраю, – чорнильні плями в келиху кришталевої води.

Він укотре відхилив запрошення прийти на свято й сидів у тиші, розвалившись у кріслі, тільки й маючи світла, що барвисті відблиски ліхтарів, змайстрованих зі свічок та паперу, якими Вендела з дітьми прикрасили дерева двору й фасад Св. Патрика, ніби корабель, приоздоблений перед спуском на воду. Він ще матиме час виголосити кілька прощальних слів у ті дні, що лишалися для виконання офіційного розпорядження повернути дітей на вулиці, звідки він їх колись вирятував.

Як воно вже узвичаїлося останнім часом, Вендела не забарилася постукати в його двері. Цього разу вона увійшла, не чекаючи запрошення, і причинила за собою двері. Картер поглянув на надзвичайно радісне обличчя старшої медсестри й собі усміхнувся в напівтемряві.

– Старішаємо, Вендело, – сказав директор сиротинця.

– Це ви старішаєте, Томасе, – поправила Вендела. – А я зрілішаю. Не збираєтеся спуститися на свято? Діти були б раді бачити вас. Я, правда, казала їм, що ви взагалі-то не душа товариства... Але якщо вони не слухали мене всі ці роки, чого раптом зроблять це тепер?

Картер засвітив настільну лампу і жестом запросив Венделу сісти.

– Скільки це років ми вже працюємо разом, Вендело? – запитав Картер.

– Двадцять два, містере Картере, – мовила вона. – Більше, ніж я витримала мого покійного чоловіка, царство йому небесне.

Картер розсміявся на цей жарт.

– І як же вам удалося терпіти мене весь цей час? – поцікавився Картер. – Кажіть прямо. Сьогодні свято, і я добрий.

Вендела стегнула плечима й покрутила червоногарячу стрічку, що заплуталась у її волоссі.

– Платня непогана, і я люблю дітей. Ви й справді не хочете спуститись?

Картер похитав головою.

– Не хочу зіпсувати дітям свято, – пояснив він. – Крім того, я не зможу й хвилини витримати химерні Бенові жарти.

– Цього вечора Бен поводить себе спокійно, – сказала Вендела. – Гадаю, сумує. Діти вже вручили Іену квиток.

Обличчя Картера розпогодилося. Члени «Човбар сосаєті» (про підпільне існування якого Картер давно знав, попри всі їхні остороги) вже кілька місяців призбирували гроші, аби придбати квиток на корабель до Саутгемптона, який вони збиралися подарувати Іену на прощання. Іен уже кілька років казав, що бажає вивчати медицину, і Картер на підказку Ізобел і Бена написав до кількох англійських шкіл рекомендаційного листа з клопотанням про стипендію для Іена. Повідомлення про призначення стипендії надійшло рік тому, але вартість подорожі до Лондона перевищувала всі очікування.

Щоб вирішити проблему, Рошан запропонував удатися до крадіжки в конторі мореплавної компанії, розташованій у двох кварталах від сиротинця. Сірадж порадив організувати лотерею. Картер виділив певну суму зі своїх скромних заощаджень, те саме зробила й Вендела. Та цього не було достатньо.

Тоді Бен вирішив написати драму в трьох діях під назвою «Примари Калькутті» (фантазмагоричну маячню, де помирали навіть робітники сцени), яку – з Ізобел у головній ролі леді Віндмер[14 – Англійською «вітряна примара» або «вітряний кошмар» (windmare); автор робить іронічний натяк на назву славетної комедії О. Вайлда «Віяло леді Віндермір» (Windermere).], рештою групи в ролях другого плану та помпезною режисурою самого Бена – було показано в різних школах міста з неабияким успіхом у публіки, але не у критики. Як наслідок було зібрано решту суми, аби профінансувати подорож Іена. Після прем'єри Бен вибухнув палким панегіриком на честь комерційного мистецтва та непомильного інстинкту публіки, здатної оцінити справжній шедевр.

– Йому сльози навернулися на очі, коли він одержав квиток, – розказувала Вендела.

– Іен – надзвичайний хлопець, дещо невпевнений, але надзвичайний. Він розпорядиться з користю і цим квитком, і стипендією, – з гордістю наголосив Картер.

– Він питав про вас. Хотів подякувати за вашу допомогу.

– Сподіваюся, ви не сказали йому, що я дав гроші з власної кишені? – занепокоєно спитав Картер.

– Сказала, та Бен це спростував, стверджуючи, що ви весь цьогорічний заробіток віддали на сплату картярського боргу, – зауважила Вендела.

На подвір'ї не вгавала гамірлива вечірка. Картер насупив брови.

– Чортяка, а не хлопець. Якби він уже не випускався, я б його витурив.

– Та ви обожнюєте цього хлопця, Томасе, – засміялася Вендела, підводячись. – І він це знає.

Медсестра рушила до дверей, але на порозі обернулася. Вона не відступалася просто так.

– Так чому би вам не спуститись?

– Добраніч, Вендело, – відрізав Картер.

– Старий нудьгар.

– Не торкаймося питання віку або я змушений буду забути про статус джентльмена...

Вендела промурмотіла щось нерозбірливе стосовно марності наполягань і залишила Картера самого. Директор Св. Патрика знов загасив настільну лампу й обережно підійшов до вікна поглянути крізь шпарини на святкові веселощі в саду, освітленому бенгальськими вогнями, заповненому рідними усміхненими обличчями в мідяному полиску ліхтарів та сяйві повного місяця. Картер зітхнув. Хоч ніхто з них цього й не знав, та у всіх них уже був квиток на проїзд до якогось місця, і лише Іен знав своє місце призначення.

– За двадцять хвилин настане північ, – оголосив Бен. У його очах відбивалося сяйво золотистих вогнів гірлянд із петард, які вибризкували в повітря зливу іскристих крапельок.

– Сподіваюся, у Сіраджа знайдуться добрі історії на сьогодні, – сказала Ізобел, розглядаючи проти світла дно склянки, ніби сподівалася щось там знайти.

– Знайдуться, та ще й найкращі, – запевнив Рошан. – Сьогодні наша остання ніч. Кінець «Човбар сосаєті».

– Я от думаю, що ж буде з Палацом, – мовив Сет.

Ніхто з них не називав покинуту будівлю іншим ім'ям, ніж це, дане йому стільки років тому.

– Здогадайся, – порадив Бен. – Або комісаріат, або банк. Чи не це завжди будують, коли зносять щось у будь-якому місті світу?

Сірадж приєднався до розмови й відгукнувся на похмурі передбачення Бена.

– А може, відкриють театр, – докинув хирлявий хлопець, дивлячись на Ізобел, своє недосяжне кохання.

Бен пустив очі під лоба й похитав головою. Сірадж переходив усі межі гідності, аби підлеститися до Ізобел.

– Можливо, його не чіпатимуть, – сказав Іен, який слухав друзів мовчки, крадькома поглядаючи на малюнок, що Майкл саме вивершував на шматочку паперу.

– І що там на картині, Каналетто? – поцікавився Бен без тіні іронії в голосі.

Майкл нарешті відірвав очі від малюнка й глянув на друзів, що дивилися на нього, ніби він з неба впав. Потім сором'язливо посміхнувся й показав публіці замальовку.

– Це ми, – пояснив придворний портретист клубу сімки.

Решта шестеро членів «Човбар сосаєті», охоплені побожним мовчанням, протягом довгих п'яти секунд вивчали портрет. Першим підвів очі від малюнка Бен. Майкл знов побачив на обличчі друга той самий непроникний вираз, якого воно завжди набувало під час дивних нападів меланхолії.

– І це мій ніс? – запитав Сірадж. – У мене не такий ніс! Це якийсь рибальський гачок!

– Який вже є, – зауважив Бен, намалювавши на обличчі усмішку, яка ошукала всіх, окрім Майкла. – Не скаржся; якби я намалював тебе у профіль, то вийшла би просто пряма лінія.

– Ану, дай подивлюся, – сказала Ізобел, вихопивши малюнок і прискіпливо розглядаючи його під миготливим світлом ліхтаря. – Оце такими ти нас бачиш?

Майкл кивнув.

– Себе ти намалював задивленим в інший бік, ніж решта, – зауважив Іен.

– Майкл завжди бачить те, чого не бачать інші, – сказав Рошан.

– Майкле, а що ти побачив у нас такого, чого не зможе розгледіти більше ніхто? – запитав Бен.

Бен підійшов до Ізобел і теж почав уважно роздивлятися портрет. Озброєна м'яким олівцем рука Майкла розташувала їх усіх над ставком, у якому відбивалися їхні обличчя. У небі висів великий повний місяць, а вдалині проглядав ліс. Бен уважно вивчав розпливчасті відображення облич на поверхні ставка, порівнюючи їх із тими, що мали самі фігури, розташовані на березі. І на жодному з облич не було того самого виразу, що на його відбитті. Голос Ізобел поряд з ним вирвав його із задуми.

– Майкле, можна, я заберу його собі? – запитала Ізобел.

– А чому саме ти? – обурився Сет.

Бен поклав руку на плече бенгальського здорованя й значуще зиркнув на нього.

– Нехай забирає, – тихо сказав він.

Сет кивнув, а Бен приязно поплескав його по спині, стежачи краєчком ока, як через браму на подвір'я Св. Патрика увійшла літня, вишукано вдягнена дама у супроводі дівчини десь того ж віку, що й він, і попрямувала до головного будинку.

– Щось трапилось? – упівголоса запитав, нахилившись до нього, Іен. Бен заперечливо похитав головою.

– У нас гості, – проказав він, не відриваючи очей від жінки з дівчиною. – Або щось у цьому дусі.

Коли Банкім постукав у двері, Томас Картер уже встиг крізь вікно, з якого спостерігав за святом у дворі, побачити прибуття тої жінки та її супровідниці. Він засвітив настільну лампу й запросив свого помічника увійти.

Банкім був юнаком з яскраво вираженими бенгальськими рисами та жвавими й проникливими очима. Виховавшись у Св. Патрику, він після кількох років праці в різних школах провінції повернувся до сиротинця вчителем фізики й математики. Доля Банкіма була одним зі щасливих винятків, які всі роки додавали Картерові душевних сил. Бачити його тут уже дорослим, зайнятим навчанням інших підлітків у класах, де й сам сидів ще кілька років тому, було для Картера найкращою, яку тільки він міг уявити, винагородою за свої старання.

– Пробачте, що турбую вас, Томасе, – мовив Банкім. – Але там, унизу, якась дама твердить, що їй необхідно поговорити з вами. Я сказав, що вас немає і що сьогодні у нас свято, та вона не схотіла слухати й продовжила свої, скажемо так, енергійні наполягання.

Картер здивовано подивився на свого помічника, а потім перевів погляд на годинник.

– Уже майже північ, – мовив тоді. – Що це за жінка?

Банкім стелав плечима.

– Не знаю, хто вона, та вже ясно, що вона не піде, доки ви її не приймете.

– А вона каже, що їй треба?

– Сказала тільки, щоб я віддав вам оце, – відповів Банкім, простягаючи Картерові маленький блискучий ланцюжок. – Сказала, ніби ви маєте знати, що це.

Картер узяв ланцюжок і роздивився його під настільною лампою. До нього був причеплений медальйон – золотий кружок із зображенням місяця. За кілька

секунд у пам'яті спалахнув спогад. Картер примружив повіки й відчув клубок під грудьми. У нього був дуже подібний до цього медальйон, який він зберігав у скриньці під замком у скляній шафі свого кабінету. Медальйон, якого він не бачив уже шістнадцять літ.

– Щось сталося, Томасе? – запитав Банкім, явно занепокоений тим, як Картер змінився на виду.

Директор сиротинця слабо всміхнувся й заперечливо похитав головою, ховаючи ланцюжок у кишеню сорочки.

– Нічого, – тільки й відповів він. – Проведи пані до мене. Я прийму її.

Банкім з подивом глянув на нього, і Картер на мить подумав, що його колишній вихованець запитає зараз щось таке, чого він не хотів би чути. Нарешті Банкім кивнув і вийшов з кабінету, обережно причинивши двері. За дві хвилини Ар'ямі Бос увійшла до Картерового святилища й відкинула з лиця вуаль.

Бен пильно поглядав на дівчину, що спокійно чекала під аркою головного входу. Коли Банкім появився знов і подав старій дамі знак іти за ним, вона владним жестом наказала дівчині чекати на місці, і та покійно застигла, немов кам'яна статуя. Було очевидно, що стара пані прийшла до Картера, і з огляду на те, що директор сиротинця небагато вольнощів дозволяв собі в громадському житті, Бен насмілювався припустити, що опівнічні відвідини таємничими красунями, яким би не був їхній вік, цілком належали до розряду непередбачених. Бен посміхнувся й знову зосередився на дівчині. Висока й струнка, вона була вбрана в одягу просту, але своєрідну, пошиту в особливому, не притаманному іншим стилі й аж ніяк не придбану на якомусь із базарів чорного міста. А ніжні риси її білого сяйного обличчя, яке він не міг чітко розгледіти зі свого місця, були ніби вирізьблені майстром.

– Тук-тук, є тут хтось? – прошепотів йому на вухо Іен.

Бен, не зморгнувши, вказав головою у бік дівчини.

– Уже майже північ, – сказав замість відповіді Іен. – Ми збираємось у Палаці за кілька хвилин. Нагадую, це заключне засідання.

Бен неуважно кивнув.

– Зачекай секунду, – сказав тоді й рішуче рушив до дівчини.

– Бене, – гукнув Іен навздогін. – Не зараз, Бене...

Той пропустив слова приятеля повз вуха. Цікавість дізнатися, що ж то за загадкова дівчина, була сильнішою від вишуканого протоколу «Човбар сосаєті». Він зобразив сумирну усмішку зразкового учня й рішуче попрямував до дівчини. Та завважила його й опустила погляд.

– Привіт! Я помічник містера Картера, директора Св. Патрика, – весело промовив Бен. – Чи можу допомогти чимось?

– Мабуть, ні. Твій... колега вже проводив мою бабусю до директора, – відповіла дівчина.

– Твоя бабуся? – перепитав Бен. – Розумію. Сподіваюся, не сталося нічого серйозного. Це ж бо вже північ, і я подумав, чи не трапилося чогось.

Дівчина злегка всміхнулась і похитала головою. Бен усміхнувся у відповідь. Це не була легка здобич.

– Мене звати Бен, – люб'язно представився він.

– Шері, – відповіла дівчина, поглядаючи на двері, ніби очікувала, що її бабця могла з'явитися будь-якої миті.

Бен потер руки.

– Гаразд, Шері, – мовив тоді. – Оскільки мій колега Банкім відвів твою бабусю до кабінету містера Картера, я був би радий запропонувати тобі нашу гостинність. Шеф завжди наполягає, аби ми були люб'язними з відвідувачами.

– А чи ти не замолодий, аби бути вже помічником директора? – поцікавилася Шері, уникаючи погляду хлопця.

– Замолодий? – перепитав він. – Мені лестить твій комплімент, але, на жаль, маю сказати тобі, що дуже скоро мені виповниться двадцять три.

– Ніколи б не подумала, – відказала Шері.

– Це сімейне, – пояснив Бен. – У всіх нас шкіра довго залишається молодою. Наприклад, мою матір, коли вона йде зі мною по вулиці – уяви собі! – приймають за мою сестру.

– Та невже? – зробила великі очі Шері, тлумлячи нервовий смішок; вона не повірила жодному слову з Бенової байки.

– Тож як щодо скористатися гостинністю Св. Патрика? – знов напеліг Бен. – Сьогодні в нас прощальне свято для кількох вихованців, що вже залишають нас. Сумно, але перед ними відкривається ціле життя. Це теж надихає.

Шері саянула очима на Бена, і на її губах повільно вималювалась недовірлива усмішка.

– Бабуся попросила чекати на неї тут.

Бен указав рукою на ворота.

– Отут? – уточнив він. – Саме тут?

Шері дещо розгублено кивнула.

– Розумієш, – почав Бен, скрушно розвівши руками, – мені жаль, але маю дещо сказати, хоча й не думав, що доведеться це пояснювати. Такі речі

шкодять реноме установи, але ти не лишаєш мені вибору: у нас тут проблема з обвалами. На фасаді.

Дівчина ошелешено глипнула на нього.

– З якими обвалами?

Бен значуще кивнув.

– Саме так, – підтвердив він, напустивши смутку на обличчя. – Дуже прикро. Ось тут, саме на цьому місці, де ти стоїш, ще й місяця не пройшло, як місіс Потс, нашій старенькій кухарці – нехай Господь дарує їй ще багато літ – на голову звалилася цеглина з мансарди на другому поверсі.

Але Шері розреготалась.

– Мені здається, що цей нещасний випадок не може бути приводом для веселощів, дозволь зауважити, – мовив Бен із крижаною серйозністю.

– Та не вірю я в те, що ти тут розказуєш. Ніякий ти не помічник директора, і двадцяти трьох років тобі нема, і не валилася на кухарку цегла місяць тому, – напалася на нього Шері. – Брехун ти й жодного правдивого слова не сказав від самого початку.

Бен розважливо оцінив ситуацію. Перша частина його стратегії, як і слід було передбачити, провалилася, тому він спробував дати новий, виважений, та все одно лукавий поворот своїм розбалакуванням.

– Гаразд, визнаю, що, мабуть, я піддався силі уяви, але таки не все, що я сказав, було вигадкою.

– Справді?

– Я не збрехав тобі про мое ім'я. Мене звати Бен. І про готовність запропонувати тобі нашу гостинність теж правда.

Шері ласкаво всміхнулась.

– Я б з радістю її прийняла, Бене, але повинна чекати тут. Повір.

Хлопець потер руки й напустив на себе вигляд флегматичної приреченості.

– Добре. Тоді і я чекатиму тут, – урочисто виголосив він. – Якщо має впасти цеглина, нехай упаде на мене.

Шері байдуже повела плечима, кивнула і перевела погляд на двері. Тривалий час ніхто не поворухнувся, ані розтулив рота.

– А ніч спекотна, – зауважив Бен.

Шері обернулась і дещо неприязно блимнула на нього.

– Ти тут усю ніч будеш стояти?

- Укладімо угоду. Ходім, вип'еш із нами склянку чудового холодного лимонаду, і я дам тобі спокій, - запропонував він.

- Не можу, Бене. Я тобі правду кажу.

- Ми будем лише за двадцять метрів звідси, - переконував Бен. - Можемо повісити бубонець на двері.

- Це так важливо для тебе? - спитала Шері.

Бен ствердно кивнув.

- Це мій останній тиждень у цьому закладі. Я провів тут усе своє життя і через п'ять днів знов залишуся сам. По-справжньому сам. Навіть не знаю, чи зможу провести наступну ніч, як цю, серед друзів. Ти не знаєш, що це таке.

Шері уважно подивилася на нього.

- Ні, таки знаю, - вимовила вона нарешті. - Ну, веди вже до твого лимонаду.

Коли Банкім не без вагань залишив Картера в кабінеті самого, директор налив собі келишок бренді й запропонував випити й гості. Ар'ямі відмовилась і зачекала, доки Картер усядеться в крісло спиною до вікна, під яким молоді люди відзначали своє свято, і гадки не маючи про крижану тишу в кімнаті нагорі. Картер торкнувся губами напою й спрямував запитливий погляд на літню даму. Час аж ніяк не пом'якшив владних рис її обличчя, і в її погляді досі можна було побачити внутрішній вогонь, який він пам'ятав від часів, коли ця дама була дружиною його найкращого друга, - часів, що тепер видавалися такими далекими. Обое довго й мовчазно дивились одне на одного.

- Слухаю вас, - проказав нарешті Картер.

- Шістнадцять років тому я була змушена довірити вам життя одного хлопця, містере Картере, - повела мову Ар'ямі голосом тихим, але твердим. - Це було одне з найважчих рішень у моєму житті, та мені добре відомо, що ви ні разу не зрадили довіри, яку я на вас поклала. За цей час я ніколи не хотіла втручатися в життя хлопця, добре знаючи, що йому ніде не було би краще, ніж тут, під вашою опікою. У мене ще не випадало нагоди подякувати вам за все, що ви зробили для хлопця.

- Я всього лише виконував мій обов'язок, - відказав Картер. - Але мені здається, що не на цю тему ви прийшли отак, глибокої ночі, розмовляти зі мною.

- Я була б рада сказати, що ні, таки ж на цю, але воно не так, - мовила Ар'ямі. - Я прийшла тому, що життя хлопця у небезпеці.

- Це ви про Бена.

– Саме так ви його назвали. Всім, що він знає, і тим, яким він став, він зобов'язаний вам, містере Картере, – сказала Ар'ямі. – Та існує дещо таке, від чого ні ви, ні я не зможемо захистити його надалі: це його минуле.

Стрілки годинника Томаса Картера зішлись на опівнічній вертикалі. Картер допив налитий бренді й через вікно подивився на двір. Там Бен розмовляв з якоюсь дівчиною, якої Картер не знав.

– Отже, слухаю вас, – знову сказав Картер.

Ар'ямі підвелась і, схрестивши на грудях руки, почала оповідь...

– Шістнадцять років я їздила по країні в пошуку тимчасових притулків і сховків. Два тижні тому, коли я не більше місяця перебувала у домі одних родичів, одужуючи після хвороби, я одержала лист. Але ніхто не знав, ба й не міг знати, що ми з онукою там зупинились. Коли я відкрила його, то побачила тільки аркуш чистого паперу без жодної букви на ньому. Спочатку я подумала, що йдеться про якусь помилку чи, може, жарт, доки не роздивилася конверт. На ньому був штампель поштового відділення Калькутти. Чорнило штампеля розпливлося, і було важко розібрати частину напису, але мені вдалося прочитати дату. Стояло 25 травня 1916 року.

Я сховала той лист, якому, судячи з усього, знадобилося шістнадцять років, аби перетнути Індію аж до дверей дому, доступ до якого мала тільки я, і більше не торкалася його аж до вечора. Мій ослаблений зір не підвів мене: дата була та сама, яку я й спершу розгледіла на тому розмитому штампелі, але дещо змінилось. На аркуші, який кілька годин тому був чистим, тепер з'явилися кілька речень, написаних червоним і ще вологим чорнилом, аж букви розпливалися від найменшого доторку пальців: «Вони вже не діти, стара. Я повернувся за своїм. Не стій мені на дорозі». Саме такими були слова, що я прочитала в тому листі, перед тим як укинути його у вогонь.

Тоді я і зрозуміла, хто надіслав листа, зрозуміла й те, що настав час діставати на поверхню старі спогади, які я за стільки років уже навчилася нехтувати. Я не пам'ятаю, чи казала вам коли-небудь про мою дочку Кільян, містере Картере. Тепер я вже звичайна стара, що чекає кінця своїх днів, але ж, хоч і проминув той час, я теж була матір'ю – матір'ю найчудеснішого зі створінь, яких тільки бачило це місто.

Пригадую ті дні як найщасливіші в моєму житті. Кільян вступила у шлюб з одним із найблискупіших чоловіків, яких народила ця країна, і перейшла жити з ним до будинку, який він сам побудував для неї на півночі міста, будинок досі просто небачений. Чоловік моєї дочки, Лагавадж Чандра Чаттерджі, був інженером і письменником. Він був одним із перших, хто спроектував телеграфну мережу в цій країні, містере Картере, одним із перших, хто спроектував електромережу, яка запевнить майбуття наших міст, одним із перших, хто побудував мережу залізниць у Калькутті... Одним із перших в усьому, що лишень виникало.

Але їхнє щастя довго не тривало. Чандра Чаттерджі загинув у жакливій пожежі, що знищила старовинну станцію Джітерз-Гейт на тому березі Гуглі.

Вам, певно ж, доводилося бачити цю будівлю. Сьогодні вона покинута, але свого часу була одною з найчудовіших споруд, що височіли в Калькутті. Металева конструкція, перетнута тунелями, багаторівнева, обладнана вентиляційними системами та гідравлічними стрілочними переводами, настільки революційна, що її приїжджали дивитися – із захватом і зачудуванням – інженери з усього світу. І все це було творінням інженера Чандри Чаттерджі.

Увечері дня урочистого відкриття Джітерз-Гейт незбагненним чином загорілась, і охоплений полум'ям потяг, що віз більше трьохсот сиріт до Бомбея, був похований у мороку тунелів, які провалювалися під землю. Ніхто не вижив у тому потягу, що досі стоїть, загрузлий у землю, в якомусь темному місці лабіринту підземних галерей на західному березі Калькутті.

Вечір, коли інженер загинув у тому потязі, люди цього міста пам'ятатимуть як одну з найбільших трагедій, які пережила Калькутта. Вечір цей багато хто сприйняв як символ темряви, що згущалася над цим містом. Не бракувало чуток, ніби до пожежі спричинилася група британських фінансистів, інтересам яких нова залізнична лінія могла зашкодити, показавши застарілість перевезення товарів морем, що було одним з найвигідніших бізнесів Калькутті від часів лорда Клайва та Ост-Індської компанії. Майбутнє було за потягами. Залізничні колії були шляхом, яким одного дня ця країна й це місто рушать у завтрашній день, вільний від британського панування. А в той вечір, коли запалала Джітерз-Гейт, ці мрії перетворилися на кошмар.

Через кілька днів після зникнення інженера Чандри моя дочка Кільян, яка скоро мала народити першу дитину, почала одержувати погрози від одного аномального типа, що виринув з мороку нетрів Калькутті, душогуба, що поклявся вбити дружину й потомство людини, яку звинувачував у всіх своїх нещастях. Цей чоловік, цей злочинець і був призвідцем пожежі, у якій загинув Чандра. А один молодий британський офіцер, колишній претендент на руку моєї дочки – лейтенант Майкл Пік – вирішив стати на заваді тому божевільному, та справа виявилася набагато складнішою, ніж він думав.

У ніч, коли моя дочка мала народити дитину, якісь люди проникли у дім і викрали її. Наймані вбивці. Люди без імені й совісті, яких за кілька монет можна легко знайти на вулицях цього міста. Протягом тижня лейтенант – на грані відчаю – обстежував усі закамарки міста в пошуках моєї дочки. По тім драматичнім тижні у Піка з'явився жажливий здогад, що згодом підтвердився. Убивця затяг мою дочку у глиб руїн Джітерз-Гейт. Там, у бруді, поміж решток трагедії, моя дочка привела на світ хлопчика, з якого ви, містере Картере, зробили чоловіка.

На світ з'явився він, Бен, та його сестричка, про яку подбала я й так само, як зробили ви, дала їй ім'я – саме те, яке для неї вимріяла мати: Шері.

Лейтенант Пік, ризикуючи життям, зумів вирвати обох дітей з лап убивці. Але той злочинець, засліплений люттю, поклявся йти по їхньому сліду й позбавити їх життя, щойно вони досягнуть дорослого віку, коли змогли би помститися за покійного батька – інженера Чандру Чаттерджі. Саме такою була єдина його мета – за будь-яку ціну знищити сліди творинь і самого життя свого ворога.

Кільян померла зі словами клятви, що душа її не заспокоїться, доки не матиме певності, що діти в безпеці. Лейтенант Пік, який потай кохав її не менше, ніж чоловік, віддав життя, аби справдилась обіцянка, давши яку, навіки зімкнулись її уста. 25 травня 1916 року лейтенант Пік зміг переправитися через Гуглі й передати дітей мені. Його ж доля мені й до сьогодні невідома.

Я вирішила, що єдиний спосіб урятувати життя дітей – це розділити їх, приховавши їхнє походження та місцеперебування. Решту історії Бена ви знаєте краще за мене. Що ж до Шері, я взяла її під свою опіку й вирушила в довгу подорож по всій країні, виховуючи дівчинку в пошані до пам'яті про видатного чоловіка, яким був її батько, і до надзвичайної жінки, що дала їй життя, – моєї дочки. Я ніколи не розповідала їй більше, ніж уважала за потрібне. У своїй наївності я гадала, що відстань у просторі й часі зітре знаки минулого, але ж ніщо не може змінити наших загублених слідів. Коли я одержала той лист, то зрозуміла, що втеча моя добігла кінця і що настав час повертатися до Калькутти, щоб остерегти вас. Я не була з вами відверта в моєму листі, якого написала тої далекої ночі, містере Картере, але діяла я за порухом серця, щиро переконана, що саме це повинна зробити.

Я взяла із собою онуку, не можучи залишити її саму тепер, коли вбивця вже знає місце нашого перебування, і ми рушили у зворотну путь. Усю дорогу я не могла відігнати думку, яка в міру наближення до кінця нашої поїздки набувала рис справжньої одержимості. Я була певна, що тепер, коли вже лишається позаду дитинство Бена й Шері і вони стають дорослими, той убивця знову виринає з п'тьми, аби сповнити свою давню обіцянку; і я розуміла з ясністю, яку надає нам лише наближення трагедії, що цього разу він не зупиниться ні перед чим і ні перед ким...

Томас Картер тривалий час сидів мовчки, поклавши руки на стіл і не відриваючи від них очей. Коли ж підвів погляд, переконався, що Ар'ямі досі перед ним, що все почуте не було витвором його уяви, і тоді усвідомив, що єдине розумне рішення, яке він був здатен прийняти в ту хвилину, було плеснути собі ще цівку бренді в келих і самому випити за власне здоров'я.

– Ви мені не вірите...

– Я такого не сказав, – відповів Картер.

– А ви нічого не сказали, – уточнила Ар'ямі. – Це мене й непокоїть.

Картер посмакував на язичці бренді й подумав, з якого ж дива він десять років чекав, аби відкрити для себе п'янки чари трунку, що його зберігав у шафі з ревністю, доречною для якоїсь реліквії, без практичної користі.

– У те, що ви мені розказали, повірити нелегко, Ар'ямі, – натиснув він. – Поставте себе на моє місце.

– Але ж ви заопікувалися хлопцем шістнадцять років тому.

– Я заопікувався покинутою дитиною, а не неймовірною історією. Саме це є моїм обов'язком і роботою. Цей будинок – сиротинець, а я – його директор. Саме так, і нічого іншого.

– А інше таки є, містере Картере, – заперечила Ар'ямі. – Свого часу я взяла на себе клопіт з'ясувати дещо. Так от, ви ніде не повідомили про появу Бена у вашому закладі. Не зробили офіційної заяви. Не існує документів, що підтверджували прийняття його до цієї установи. Тож мала бути певна причина, аби ви так учинили, хоча ви й кажете, що неймовірна історія аж ніяк не заслуговує на довіру.

– Мені прикро вам заперечити, Ар'ямі, але такі документи існують. Хоч і з іншими датами й зазначенням інших обставин. Це таки офіційна установа, а не дім фокусника.

– Ви не відповіли на моє запитання, – звернула на своє Ар'ямі. – Точніше, лише дали мені інший привід знов його поставити: що змусило вас підробити документи на Бена, якщо ви не вірили фактам, які я виклала вам у листі?

– За всієї поваги, та я не бачу причини відповідати вам на це.

Кінець ознайомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65896962&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

2

Сучасна назва, наближена до оригінальної вимови, – Колката.

3

Основні події роману відбуваються в індійському штаті Західна Бенгалія. Перекладач складає щиру подяку перекладачці української поезії на бенгальську мову, пані докторці Мрідулі Гош, за консультацію у відтворенні українською місцевих назв та імен і патріархові українського перекладу, пану Сергію Борщевському, за це знайомство.

4

Розлогий міський парк у Колкаті.

5

Ляло – водостік у нижній частині трюму.

6

Район Колкати.

7

Сучасне написання – Мумбаї.

8

Так перекладається назва міста Колката.

9

Квартал офісних будівель у Лондоні, в історичному районі Вестмінстер.

10

Шафтсбері-авеню – одна з найважливіших театральних вулиць Лондона.

11

Легенда, пов'язана з першим генерал-губернатором Індії Ворреном Гастінгсом.

12

Ідеться про славетне повстання сипаїв.

13

1756 року в маленькій тюремній камері були закатовані англійські захисники фортеці після взяття її ісламським правителем Бенгалії.

14

Англійською «вітряна примара» або «вітряний кошмар» (windmare); автор робить іронічний натяк на назву славетної комедії О. Вайлда «Віяло леді Віндермір» (Windermere).